

Egypte

uit: Kleio's gefluister.
Frans Schobbe
Uitg. Christofoor

KLEIO'S GEFLUISTER, mythen, heldendicht en verhalen. Frans Schobbe. Christofoor Zeist 2004

Egypte

Een van de bekendste verhalen uit het oude Egypte blijkt bij nadere beschouwing helemaal niet uit het oude Egypte te stammen: de Osirismythe. Deze is samengesteld en bewerkt door een Griek in Romeinse dienst, Plutarchus, die weliswaar oorspronkelijk Egyptisch materiaal gebruikte, maar daarmee een verhaal samenstelde dat in Egypte onbekend was. De elementen die Plutarchus gebruikte werden in Egypte los van elkaar verteld en gebruikt bij feesten en rituelen. Die kerndelen zijn wel geladen met betekenis, maar de Egyptenaren hadden nooit de behoefte die delen tot een geheel samen te voegen. Over de betekenis van delen van de mythe van Osiris en Isis, aangevuld met het verhaal van Horus en Seth, is vanuit allerlei verschillende gezichtspunten iets zinnigs te zeggen. In dit kader willen we speciaal kijken naar de relaties Horus-Osiris, Isis-Osiris en Horus-Seth.

De relatie tussen de vader Osiris en zijn zoon Horus is nauw verwant met de vader-zoon relatie in het oude Egypte. De vader had in de Egyptische cultuur drie belangrijke functies: verwekker, verzorger en inwijder. Als verwekker bleef de vader achter bij de moeder; zijn rol werd overschaduwd door die van de moeder. In familiekringen in het oude Egypte was de moeder vanwege haar directe biologische verbondenheid met het nageslacht belangrijker dan de verwekker. Als 'pater familias' was de vader verantwoordelijk voor de verzorging van iedereen die deel uitmaakte van zijn huishouding (slaven inbegrepen). Hij zorgde voor eten, drinken en onderkomen en deed dat door behartiging van zijn zaken. Daarbij werd hij bijgestaan door zijn zoon

die, als hij oud genoeg was, als gelijkwaardige partner kon optreden. De belangrijkste rol van de vader ten opzichte van de zoon was die van inwijder. Als de vader, oud en grijs geworden, zich wenste terug te trekken van zijn verantwoordelijkheden, moest hij eerst zijn zoon inwijden in de maatschappelijke en sociale regels en wetten. Daarin golden zeer vele en bindende regels voor de omgangs- en gedragscodes. Voordat de zoon de vader kon opvolgen, moesten deze regels op de zoon worden overgebracht.

Naast deze drie functies was er nog een vierde dimensie aan de vader-zoon relatie die minstens zo belangrijk was: de rol van de dode vader. De zoon was namelijk in de eerste plaats verantwoordelijk voor de dodencultus. Na de dood van de vader nam de zoon diens plaats over en was daarmee verantwoordelijk voor het verzorgen van zijn vaders 'eeuwige huis'. Hij moest zorgen voor de verbinding die de vader met de levenden kon onderhouden middels de rituelen van de dodencultus; dat was de taak die behoorde bij de erfopvolger. Wat deze deed voor zijn vader, vatten de Egyptenaren samen onder het gezegde: 'Wat Horus deed voor zijn vader Osiris'.

De mythe van Osiris, Horus en Isis brengt de constellatie van vader en zoon tussen twee polen in beeld: de dood van Osiris en de uiteindelijke triomf van Horus. De mythe beschrijft de reis die gemaakt moet worden om van het ene uiterste naar het andere te komen: van de dode vader naar de triomferende zoon. Deze reis komt langs een aantal treffende en herkenbare stations: de zoektocht (queeste) van Isis naar de delen

van Osiris, de bewening van het lichaam van Osiris die zo krachtig is dat Osiris zijn echtgenote toch vanuit de dood kan bevruchten, de geboorte en opvoeding van het kind Horus (Harpokrates), de strijd om de opvolging tussen Horus en Seth, en de triomf van Horus.

Uit deze opsomming kunnen ons drie punten duidelijk worden die in relatie tot de Egyptische cultuur veelzeggend zijn:

- De voorstelling dat de dood overwonnen kan worden – niet door een terugkeer naar de levenden maar door de overwinning van de zoon als deze de erfenis van zijn vader inneemt.
- De zoon kan de toestand van zijn dode vader verbeteren aan gene zijde door zijn erfenis goed te beheren, en daarbij horen de begrippen wraak en genezing.
- De mythe is een voorbeeld voor de werkelijke relatie vader-zoon voor de Egyptenaren.

De tweede interpretatie van de Osirismythe heeft te maken met de relatie Osiris-Isis. Als de mythe begint, zien we Osiris in een rol waarin we hem verder nooit tegenkomen: als zonnegod. Pas door zijn dood wordt hij de heerser over de wereld van de nacht en de dood. Hij is de enige god van wie we horen dat hij gestorven is: hij is niet alleen de dodengod, maar ook de dode god! Daar ligt de oorsprong van de dodencultus en ook van het mummificeren, want wat Isis met de delen van het lichaam van Osiris doet is niets anders dan er een mummie van maken. Osiris was echter ook een mythische verklaring voor een natuurverschijnsel, iets dat we in andere oude culturen ook tegenkomen.¹ De jaarlijkse kringloop in de plantenwereld van bloeien en vergaan, van sterven en weer opbloeien, werd in verband gebracht met het sterven van een god. Het sterven van de graankorrel, waaruit de koren-

halm weer opgroeit, werd in het beeld van Osiris gemythologiseerd. Gedurende de droge periode, waarin de natuur dood leek, verbleef de godheid in de onderwereld en werd beweed door zijn vrouw/zuster Isis.

Het verhaal van Horus en Seth is een literaire schepping uit het Midden-Rijk en het Nieuwe Rijk. De mythe verwijst naar de tweeledigheid die de Egyptische cultuur kenmerkt. Het was het rijk van de beide landen, die in een ver verleden verenigd werden. De dubbele kroon van Opper- en Neder-Egypte en de benaming 'Heer van de beide landen' verwijzen bij de farao naar dit gegeven. De beide antagonisten, Horus en Seth, staan niet alleen voor de geografische deling van het rijk, maar ook voor een aantal andere tegenstellingen. Horus staat voor orde, recht, civilisatie. Seth staat voor chaos, onrecht en de wildernis.

Eenheid kan alleen tot stand komen door verzoening van de tegenpolen, maar verzoening komt er alleen als een van de twee zich onderwerpt aan de ander. Recht, orde en civilisatie bestaan alleen als onrecht, chaos en wildernis aan banden worden gelegd. Het is typerend voor het oude Egypte dat er geen sprake is van doden of uit de weg ruimen, maar van aan banden leggen. Seth wordt niet gedood, maar krijgt zijn rechtmatige plaats in het geheel van de schepping. Recht, orde en civilisatie zijn geen toestand, maar een product van voortdurende inspanning. Misschien ligt daar het geheim van de unieke, constante geschiedenis van Egypte: het gaat hier niet om 'duur' of duurzaamheid, maar om de kracht om zichzelf steeds weer identiek te herscheppen. Dat is de boodschap van de mythe van Horus en Seth. De verhalen uit het boek van Thot en de klacht van de boer en de

1 In Mesopotamië was dit de godheid Tammoez, beweed door Ishtar. In Griekenland was het Demeter die de planten liet bloeien als haar dochter Persephone in de bovenwereld verbleef.

schipbreukeling zijn literaire scheppingen uit het Middenrijk. De overige teksten zijn illustraties van hymnen en biografische teksten die in graftombes van ambtenaren uit het Midden- en Nieuwe Rijk te vinden zijn.

Een gewijde verhandeling van Thot-Hermes

De heerlijkheid van het heelal is God en de goddelijke natuur. God is het begin van wat bestaat – hij is zowel geest als natuur en ook grondstof – omdat hij wijsheid is, die alles kan openbaren.

Het goddelijke is begin, maar ook natuur, werking, noodzakelijkheid, einde en vernieuwing.

Er was immers een onbegrensde duisternis in de afgrond, en water en een lichte, geestelijke levensadem; deze bevonden zich door de goddelijke macht in de oerchaos. Toen verhief zich een heilig licht en de elementen kwamen uit de vochtige substantie tot stand en alle goden verdeelden het geheel van de kiemkrachtige natuur.

Toen nu alles nog onbepaald was en ongeordend, werden de elementen die licht van gewicht waren naar boven opgeheven, en de zware elementen werden op het vochtige zand geplaatst. Zo werden door het vuur alle elementen gescheiden en de lichte opgehangen, zodat deze meegevoerd konden worden op de levensadem.

En de hemel vertoonde zich in zeven sferen en de goden werden zichtbaar in de gedaanten van de sterren, met al hun constellaties. En de natuur daarboven werd geordend, met de goden die zich daarin bevonden, en de buitenste rand draaide rond in de lucht, in zijn omwenteling meegevoerd op de goddelijke levensadem.

En iedere god deed door zijn eigen kracht voortkomen wat hem opgelegd was, en zo ontstonden viervoetige en kruipende dieren, waterdie-

ren en vogels, en alle kiemkrachtige zaden en gras en het eerste uitspruitel van iedere bloem. Zij droegen het zaad van de wedergeboorte in zich. En de goden bewerkten de geboorten van de mensen, met het doel dat dezen kennis zouden hebben van de goddelijke werken en een krachtige getuigenis zouden afleggen van de goddelijkheid van de natuur. Ze deden dat met het doel dat de mensen zich zouden vermeerderen en zouden heersen over alles wat onder de hemel is, en tot kennis van wat goed is zouden komen. Zij verwekten iedere ziel in het vlees door de omloop der rondgaande goden, met het doel dat zij de hemel zou beschouwen en de loop der hemelgoden, de goddelijke werken en de werkingen van de natuur, en opdat zij het goede zou onderkennen. Bovendien was het hun bedoeling, dat de mensen zo de goddelijke macht zouden leren kennen en in staat zouden zijn de verschillen tussen goed en kwaad te kennen en de kunstige vervaardiging van goede en nuttige dingen uit te vinden.

Zo begint voor hen de cyclus van het leven, inzicht verwerven – overeenkomstig het lot dat de loop der rondgaande goden hun toedeelt en uiteengelegd worden tot wat zij waren. Zij zullen grootse herinneringen aan hun kunstwerken op aarde achterlaten. Dat geeft hun een naam tot de verduistering der tijden. En iedere geboorte van bezielde vlees, ieder vruchtzaad en ieder kunstwerk gaat ten onder, maar zij zullen vernieuwd worden door de natuurlijke noodzakelijkheid, door de vernieuwing van de goden en door de kringloop der natuur, die het getal van de eeuwen vol maakt. Het goddelijke is namelijk de gehele kosmische vermenging, waarvan de vernieuwing door de natuur bewerkt wordt. Want in het goddelijke rust ook de natuur.

De schepping en de vernietiging van de mensheid

Nadat zijne majesteit Re, die vanzelf is ontstaan, de heerschappij over goden en mensen had genomen, gebeurde het dat de mensen plannen smeedden tegen hem. Hij was oud geworden en de mensen klaagden dat zijn botten van zilver waren, zijn vlees van goud en zijn haren van zuiver lapis lazuli. Re hoorde van de plannen van de mensen en hij sprak tot zijn gevolg: 'Roep mijn oog en Sjoë, Tefnoet, Geb en Noet en alle vaders en moeders die bij mij waren toen ik nog in Noen rustte. Haal ze in stilte en laat de mensen hen niet zien, kom met hen naar mijn paleis zodat zij mij raad kunnen geven. Daarna keer ik naar Noen terug, daarheen waar ik ben ontstaan.'

De goden werden gehaald en zij stelden zich op in rijen voor de koning, diep buigend zodat hun voorhoofden de grond raakten. Re sprak: 'Ik wil tot jou spreken Noen, uit wie ik ben gekomen. Zie, de mensen die uit mijn oog zijn ontstaan, hebben plannen tegen mij beraamd, zeg mij wat ik moet doen. Ik zoek een oplossing, want ik wil ze niet doden voordat ik gehoord heb wat jullie daarover voor raad kunnen geven.' Noen sprak tot Re: 'Mijn zoon, Re, jij grote god die groter is dan zijn schepper, neem weer plaats op je troon. Groot is de angst voor jou, als jouw oog zich richt op degenen die tegen jou opstaan.'

Toen antwoordde Re: 'Zie, zij zijn de woestijn ontvlucht, want hun harten zijn bang dat ik tegen hen spreek.'

Toen gaven de goden hun antwoord: 'Laat uw oog uitrukken zodat zij hen neerslaat die tegen u zijn opgestaan.' En zo gebeurde het dat zijn oog, in de gestalte van de godin Hathor, zich naar de mensen begaf om hen te straffen. Zij joeg de mensen na die de bergen ingevlucht waren en zij baadde zich in hun bloed, zovelen kwamen om door haar verschrikkelijke woede.

'Welnu', zei Re, 'nu zal ik als koning over hen heersen, als ik hun aantal heb verminderd. Laat nu boodschappers uitgaan naar Elefantine om voor mij grote hoeveelheden rode oker te halen.' De oker werd gebracht en Re liet de rode oker door de hogepriester van On fijnwrijven. Vrouwen maalden gerst om bier te maken. Ze mengden de rode oker door de brij en toen leek het op bloed waarmee ze 7000 kruiken vulden. Re ging met de goden naar de kruiken kijken om het werk te bewonderen.

Toen de middag aanbrak en de godin Hathor op haar weg naar het zuiden de mensheid vrijwel had vernietigd, zei Re: 'Dit bier is werkelijk goed, daarom zal ik de mensheid redden. Breng het naar het oord waarvan gezegd wordt dat ik daar de mensheid wil vernietigen.'

Re was de volgende dag in alle vroegte opgestaan en plengde het bier op de velden zodat het drie voet hoog stond. Toen de godin die ochtend de velden overstroomd aantrof, werd haar gelaat mild en zij dronk en haar hart verheugde zich. Toen zij terugkeerde, zonder de mensen te hebben herkend, ontving Re haar met de woorden: 'Welkom in vrede, Hathor, die als oog het werk heeft verricht voor de almachtige.' Hathor sprak: 'Zowaar jij mij doet leven, ik heb de mensen gegrepen en vrijwel allen gedood.'

Re antwoordde: 'Mijn hart is te moe om nog langer bij hen te blijven. Had ik ze maar allemaal laten doden, dan was de reikwijdte van mijn armen niet te gering geweest.'

De andere goden spraken tot Re: 'Trek u niet terug in uw vermoeidheid, groot is uw macht over alles.'

Re zei: 'Mijn armen en benen zijn slap als in de oertijd. Ik kan mij niet meer verweren als men mij aanvalt.'

Noen zei: 'Mijn zoon Sjoë, houd je oog op je vader en behoed hem.'

Mijn dochter Noet, neem hem op je rug.' Noet veranderde zich in een koe en Re nam plaats op haar rug. Op bevel van de oppergod tilde Sjoe de hemelboog op en Noet droeg haar vader omhoog. De mensen keken getroffen toe en waren bedroefd, ze hadden nu spijt van hun klachten over Re's ouderdom en ze riepen: 'Wij zullen jouw vijanden verslaan die plannen tegen je gesmeed hebben.'

Hoog gezeten op de hemelkoe verhief Re zich boven de hemelboog en liep niet meer samen met de mensen. De aarde werd duister en toen de ochtend kwam, trokken de mensen gewapend met bogen naar buiten om de vijanden van Re te verslaan. Maar Re sprak hen toe: 'Jullie schuld heeft je in zijn greep, zie af van dat bloedvergieten.' En tot Noet zei hij: 'Ik heb plaats genomen op jouw rug zodat je mij kunt dragen.' En zo werd Noet tot de hemelboog waarboven Re woont. Toen maakte Re daarboven het grote veld van vrede en op zijn woord ontstond daarin het grote rietveld. Om de duisternis van de nacht te verdrijven, schiep Re vele lichtende bloemen boven het veld. Toen merkte hij dat Noet onder zijn gewicht trilde en hij schiep de vier pilaren die de hemelkoepel dragen. Hij vroeg Sjoe om Noet te ondersteunen van onderaf en Sjoe plaatste zijn beide handen onder de hemelkoepel en droeg haar voortaan.

Loflied op de Nijl

*Gegroet zijt gij, Hapi¹,
die opwelt uit de aarde,
die komt om Egypte in leven te houden.
Die zijn beeld verbergt, duisternis overdag,
nadat zijn dienaren voor hem gezongen hebben.
Die de weilanden overstroomt, die Re geschapen heeft,
om al het kleinvee in leven te houden.
Die het bergland verzadigt dat ver is van het water:
wat uit de hemel nederdaalt is zijn dauw.
Geliefde van Geb², die Neper³ brengt,
die de ambachten van Ptah⁴ doet floreren.*

*Heer van de vissen; jij doet de trekvogels zuidwaarts gaan;
er is geen vogel die terugkeert
in de tijd van de hete wind.
Die gerst maakt en tweekoren doet ontstaan,
die de tempels rijkelijk voorziet.
Wanneer hij treuzelt, dan is de neus verstopt,
dan is iedereen arm.
Als men de offerkoeken vermindert
dan komen miljoenen om onder de mensen.*

*Die roofzucht veroorzaakt, zodat het hele land lijdt;
groot en klein zwerft rond.
De mensen komen echter samen wanneer hij nadert,
wanneer Chnoem hem schept.*

1 Hapi is de vergoddelijkte overstroming van de Nijl. Soms wordt hij aangeduid als zoon van Chnoem. Hapi verschijnt in twee gedaanten: in Egypte als overstroming en in het buitenland als dauw of regen.

2 Geb is de aardgod, ook wel gewoon de aarde.

3 Neper is de god van het koren en is ook het koren zelf.

4 Ptah is onder andere de god van de handwerkslieden.

*Wanneer hij verschijnt dan jubelt het land,
dan is iedereen verheugd.
Elk gebit is begonnen te lachen,
elke tand is ontbloot.*

*Die voedsel brengt, die rijk is aan spijzen.
Die al zijn goede dingen schept.
Heer van schrik¹, zoet van geur;
men is tevreden wanneer hij komt.
Die het gras doet ontstaan voor het vee;
die voor elke god offers² verschaft.
Hij is in de onderwereld.
Hemel en aarde rusten op zijn stutten.
Die de beide landen³ in bezit neemt.
Die de magazijnen vult en de korenschuren verbreedt.
Die bezittingen geeft aan de armen.*

*Wanneer jij verschijnt bij de hongerige stedelingen,
dan verzadigen zij zich met de producten van het veld.
Iedereen is voorzien van lotusbloemen bij zijn neus.⁴
Alle dingen zijn in overvloed voorhanden op aarde.
Allerhande groente is in het bezit van zijn kinderen,
nadat ze het eten verleerd hadden.
Het goede is uitgestrooid in de straten.
Het gehele land huppelt.*

Heer van schrik duidt op de imponerende gestalte van de overstromende Nijl.
De offers van Hapi voor de andere goden waren voornamelijk runderen met lange horens.
De beide landen zijn Opper- en Neder-Egypte.

*Zwel aan, Hapi, dan zal men u offers brengen,
dan zal men voor u runderen slachten,
dan zal men u een grote hekatombe⁵ brengen,
dan zal men voor u vogels vetmesten.
Laat voor hem leeuwen vangen in de woestijn.
Laat men hem de weldaden vergelden.
Laat men aan iedere god offeren,
als iets dat Hapi maakt:
wierook en fijne olie, langgehoorde runderen
en kortgehoorde runderen,
en gevogeltes als brandoffer,
van Hapi, uit zijn brongat, de rijke.
Zijn naam kent men niet in de onderwereld.
De goden kunnen hem niet verraden.*

*O, al gij mensen, verhoogt de enneade⁶
vrees voor hun schrikwekkendheid.
Handel voor zijn zoon, de zoon van de Altheer,⁷
die de beide oevers groen maakt.
Wees groen en kom, wees groen en kom.
Hapi, wees groen en kom.
Kom naar Egypte om mens en vee te doen leven,
van uw producten van het veld.
Wees groen en kom, wees groen en kom.
Hapi, wees groen en kom.*

4 De neus is het orgaan van het leven en de lotus het symbool ervan.
5 Waarschijnlijk een offer in de vorm van een boekrol.
6 Groep van negen goden
7 Bedoeld is Hapi, 'zijn zoon' is de farao.

De mythe van Osiris en Isis

In den beginne vervloekte Re Noet en zijn vervloeking bestond hierin, dat geen van haar kinderen geboren zou worden op enige dag van enig jaar. Noet smeekte Thot om hulp, de god van de toverkunst, de geleerdheid en wijsheid, hij die de Grieken Hermes Trismegistos noemden. Hoewel een vervloeking van de grote god Re nooit herroepen kon worden, vond Thot, door zijn grote wijsheid, een uitweg. Hij begaf zich naar de maangod, wiens luister bijna gelijk is aan die van Re zelf en daagde hem uit tot een dobbelspel. Groot was de inzet aan beide zijden, maar die van de maangod was het grootst, want hij verwedde zijn eigen licht. Spel na spel speelden zij en altijd was het geluk aan de zijde van Thot, totdat de maan niet meer wilde spelen. Toen verzamelde Thot het licht dat hij gewonnen had en door middel van zijn macht en grootheid verdeelde hij het over vijf dagen. En sinds die tijd heeft de maan niet genoeg licht meer om de hele maand te schijnen maar neemt hij af totdat hij zelfs helemaal verdwijnt om weer aan te groeien tot zijn volle glans: want het licht van vijf dagen was hem afgenomen. Deze vijf dagen plaatste Thot tussen het einde van het oude jaar en het begin van het nieuwe jaar, zodat ze bij geen van beide hoorden. Gedurende deze vijf dagen werden de kinderen van Noet geboren: Osiris op de eerste dag, Horus op de tweede dag, Seth op de derde dag, Isis (die in het oude Egypte Aset werd genoemd) op de vierde dag en Nephthys op de vijfde dag. Zo werd de vervloeking van Re tegelijk vervuld en werden de kinderen van Noet toch geboren.

Toen Osiris geboren werd, waren er tekenen en wonderen te zien over de hele wereld, want over de hele wereld klonk een stem: 'De heer van het heelal komt tot het licht.'

Nu was Egypte in die tijd een barbaars land waar de mensen elkaar bevochten en mensenvlees aten. Niets wisten zij van de goden, wetteloos waren ze en onbeschaafd. Maar Osiris werd de koning van Egypte en hij toonde het volk hoe zij het land moesten bebouwen en koren zaaien en de wijnstok planten. Hij leerde hun welke eer zij de goden verschuldigd waren, maakte wetten en vernietigde hun barbaarse gebruiken. Waarheen hij zich begaf, boog het volk voor hem neer, want zij hadden zelfs de grond lief waarop hij liep. Wat hij ook voorschreef, zij deden het. Zo regeerde Osiris over de Egyptenaren. Met ontrolde banieren en klinkende muziek trok hij uit Egypte, om alle landen onder zijn scepter te brengen. Isis, zijn vrouw, regeerde het rijk gedurende zijn afwezigheid. Zijn broer Seth echter haatte Osiris om zijn koningschap en wenste zelf koning te zijn over Egypte. Hij verzamelde 72 samenzweerders en zij vatten het plan op, dat wanneer Osiris terugkeerde, zij hem zouden doden en Seth op de troon zetten. In het geheim hielden zij samenkomsten om hun plan te maken en om een kist in gereedheid te brengen die bij het plan hoorde. De kist was gemaakt van kostbaar hout, beschilderd en versierd met rijke tekeningen en gloeiende kleuren in een mengeling van tinten en met een overvloed aan kunstig handwerk, zodat ieder die de kist zag hem wilde bezitten. Nu had Seth in het geheim de maat genomen van het lichaam van Osiris en de kist zo gemaakt, dat het lichaam van de grote koning er precies in paste. Zij hielden hun plannen geheim en toen Osiris terugkeerde, trokken zij hem met vriendelijke gezichten tegemoet. Toen alles gereed was, nodigde Seth zijn broer uit voor een groot feest, waar ook de 72 samenzweerders zouden zijn. Toen het feest bijna voorbij was, zongen zij het lied van Mancros, zoals zij altijd deden, en bekers wijn gingen rond en bloemenkransen werden rond ieders hoofd

gewonden. Heerlijk reukwerk doortrok de zaal en terwijl er vreugde heerste, traden er plots mannen binnen die de kist droegen en alle gasten uitten een kreet van bewondering bij het zien van dit wonder-schone voorwerp.

Toen stond Seth op van zijn zitplaats en zei: 'Aan hem die in deze kist gaat liggen en er in past zal ik hem geven als geschenk.' Zijn woorden waren honingzoet, maar in zijn hart heerste de bitterheid!

Een voor een gingen alle samenzweerders onder gegrap en gelach in de kist liggen, maar de een was te lang, de ander te kort, de een te dik, de ander te dun. Toen kwam Osiris aan de beurt en geen kwaad vermoedend stapte hij in de kist en ging liggen. De kist sloot naadloos aan bij zijn lichaam, hij paste er perfect in. Maar plotseling pakten de samenzweerders het deksel en sloegen de kist dicht. Terwijl een aantal van hen spijkers in de rand dreven, smolten anderen de randen dicht met vloeibaar lood zodat Osiris niet zou kunnen ademen. Zo stierf de grote god door toedoen van zijn eigen broer.

De samenzweerders hieven de kist op en droegen hem naar de rivier. Zij slingerden hem ver in het water en Hapi, de Nijlgod, ving hem op en droeg hem op zijn stroom naar de zee. De grote groene wateren namen hem mee op de golven en zo dobberde hij naar Byblos, waar zij hem in de takken van een tamarinde lichtten. Toen groeiden er takken uit deze boom, die een laatste rustplaats in de stam maakten voor de grote god. De faam van de schoonheid van deze boom verbreidde zich door het gehele land.

In Byblos regeerden koning Malkander en zijn vrouw, koningin Athenais. Zij gingen naar het strand om de boom te zien. Toen gaf koning Malkander opdracht de boom om te hakken en naar zijn paleis te brengen. Hij wilde er een zuil van laten maken om zijn paleis te

stutten. Iedereen die de zuil zag, was verbaasd bij het zien van zijn schoonheid, maar niemand wist wat er in de zuil verborgen was.

Isis was buitengewoon bang voor Seth. Zijn vriendelijke woorden konden haar angst niet wegnemen en zij kende zijn vijandschap tegenover Osiris. Toen de ziel van Osiris zijn lichaam verliet, wist zij dat hij dood was zonder dat iemand het haar vertelde. Aangezien de zielen der doden geen rust kunnen vinden als de begrafenisplechtigheden niet zijn uitgevoerd en de offers gebracht, ging zij op zoek naar haar dode echtgenoot. Vele mensen ontmoette zij, zowel mannen als vrouwen, maar niemand kon haar iets zeggen, want niemand had de kist gezien. Toen vroeg zij het aan de kinderen en dadelijk vertelden zij haar van een beschilderde kist die op de Nijl dreef in de richting van de zee. En tot op deze dag hebben de kinderen profetische gaven en kunnen zij de wil der goden verklaren en de dingen die nog moeten komen voorzien.

Zo kwam Isis na een lange reis in Byblos aan, door steeds de kinderen te vragen. Zij zat aan de grote groene wateren en daar verschenen de maagden van Athenais om te baden en te spelen in de golven. Isis sprak met hen en vlocht hun haar. De adem van de godin was zoeter dan de geuren van de bloemen van het land Punt en de geur drong in de kleren en haren van de meisjes. Toen zij terugkeerden bij Athenais vroeg de koningin wat voor reukwater zij op hadden gedaan, en een van de meisjes antwoordde: 'Een vrouw, vreemd en bedroefd, zat aan het strand toen wij gingen baden en zij vlocht onze haren en maakte onze juwelen vast en van haar kwam de geur, hoewel wij niet weten hoe.'

Koningin Athenais ging naar het strand om de vreemde vrouw te zien

en sprak met haar zoals vrouwen doen. Isis kwam te weten dat het zoontje van Athenais ziek was. Toen stond Isis, de machtige in de toverkunst, op en zei: 'Breng mij bij uw zoon.'

Samen keerden de godin en de koningin terug naar het paleis en Isis nam de kleine Diktys in haar armen en zei: 'Ik kan hem sterk en gezond maken, maar op mijn eigen wijze moet ik dat doen en niemand mag zich ermee bemoeien.'

Iedere dag verbaasde koningin Athenais zich over haar zoon. Van een klein huilend kind werd hij een sterke gezonde jongen, maar Isis sprak geen woord en niemand wist wat zij deed. Athenais was nieuwsgierig en ondervroeg haar dienaressen en zij antwoordden haar: 'Wij weten niet wat zij doet, maar dit weten wij wel: zij voedt hem niet, maar 's nachts grendelt zij de deuren van de zaal waar de zuil staat af en stapelt hout op het haardvuur en wanneer wij aan de deur luisteren horen wij niets dan het getsjilp van een zwaluw.'

Athenais kon haar nieuwsgierigheid niet bedwingen en die avond verborg zij zich in de zaal en zag hoe Isis de deuren vergrendelde en hout op het vuur wierp, zodat het hoog oplaaide. Toen maakte zij een open plek tussen de houtblokken waar het rood gloeide en in die open ruimte legde zij het kind. Daarop veranderde Isis in een zwaluw en vloog om de zuil, klaaglijk tsjilpend. Koningin Athenais uitte een kreet van schrik en snelde naar het vuur om haar kind van de vlammen te redden. Ze greep het kind en wilde ermee wegrennen, maar voor haar stond plotseling Isis, groot en verschrikkelijk: 'O dwaze moeder, waarom greep je het kind? Slechts een paar dagen nog en alles wat sterfelijk in hem was zou verteerd zijn in de vlammen en hij zou een god zijn geweest, onsterfelijk en eeuwig jong.'

Een diepe eerbied kwam over de koningin, want zij wist dat zij een van

de goden voor zich had. Zij wekte snel haar man, koning Malkander en samen smeekten zij Isis een geschenk aan te nemen en lieten hun rijkdommen voor haar uitspreiden. Die lieten Isis echter onverschillig. 'Geef mij wat in deze zuil zit en ik zal tevreden zijn', sprak zij. Dadelijk werden werklieden geroepen, die de zuil omverhaalden, openhaken en de kist eruit haalden. Iedereen was verbaasd over het wonder dat zo lang in de zuil verborgen had gezeten zonder dat iemand ervan wist. Isis nam afscheid en nam de kist op een boot mee. Diktys was niet onsterfelijk, maar groeide op tot een wijze en machtige koning.

Isis zeilde naar Egypte terug en op een eenzame plek in de delta opende zij de kist en zag toen het gezicht van de dode Osiris. Lang treurde en klaagde zij bij de open kist: 'Kom terug naar huis, o kom toch terug naar huis, jij die geen vijand hebt! O mooie jongeling, kom terug naar huis, zodat je mij zult zien. Ik ben je zus die jou liefheeft, je mocht mij niet verlaten, o Osiris, kom toch naar huis. Ik zie je en toch verlangt mijn hart naar je en mijn ogen zoeken je. Kom terug naar mij, o Osiris! Kom terug naar je zus, kom terug naar je vrouw, jij wiens hart stilstaat. Kom terug naar je zus van dezelfde moeder, je mag niet ver van mij vandaan zijn. De goden en de mensen hebben hun gezicht tot jou gewend en huilen om jouw dood. Ik roep je en ik huil, zodat de goden het in de hemel horen, maar jij hoort mijn stem niet.' Toen verborg Isis de kist en zeilde de Nijl op om alles in gereedheid te brengen voor de begrafenis van de grote god. Maar toen zij weg was, kwam Seth, die op jacht was, met zijn honden voorbij. In het licht van de maan zag hij het glinsteren van de kist, en zijn gezicht vertrok van toorn en haat. De woede greep hem als een rode wolk en hij raasde als een panter. Hij sleepte de kist van de plaats waar hij verborgen was en

brak hem open. Hij greep het lichaam van zijn dode broer en scheurde het in vele stukken en met zijn goddelijke kracht verstrooide hij de stukken over heel Egypte. Toen lachte hij en zei: 'Het is niet mogelijk het lichaam van een god te vernietigen, maar ik heb het onmogelijke gedaan: ik heb Osiris vernietigd.' En zijn gelach weerklonk door de wereld en iedereen die het hoorde, beefde van angst.

Toen Isis terugkeerde, vond zij niets dan de lege kist en zij begreep dat dit het werk van Seth moest zijn. Nu begon haar zoektocht van voren af aan. Zij nam een kleine sloep, gemaakt van papyrusriet dat was samengebonden, en daarmee zeilde ze door de moerassen om de stukken van het lichaam van Osiris te zoeken. En alle dieren zochten met haar mee, zelfs de krokodillen, die tot op de dag van vandaag geen boot van papyrus zullen aanvallen omdat ze denken dat Isis erin voorbij gaat. Machtig en listig was haar vijand en alleen door beleid kon hij overwonnen worden; daarom bouwde zij overal waar zij een deel van het goddelijke lichaam vond een prachtig grafmonument en vervulde de begrafenisplechtigheden, alsof zij het lijk begraven had. Zo deed zij dit in alle gouwen van Egypte. Zij gaf opdracht aan de priesters het graf van Osiris als diep geheim te bewaren en nooit iemand te vertellen waar het zich bevond. Elke gouw bewaarde het geheim van het graf van Osiris zoals Isis vroeg en daarom wist niemand waar het te vinden was en was het in feite overal door het hele land en eigenlijk nergens. Want in werkelijkheid nam Isis alle stukken mee. Eén deel van Osiris vond Isis echter niet terug, zijn fallus, die opgegeten was door een vis. Toen zij na lange omzwervingen haar zoektocht had beëindigd en alle stukken van het lichaam van Osiris weer had teruggevonden, legde zij die weer samen tot een lichaam. Zij zalfde het met heilige oliën en wikkelde het in doeken. Met haar grote toverkunst voegde zij de delen

weer samen en Osiris kwam nog eenmaal tot leven om Isis een laatste geschenk te geven: hun beider zoon Horus. Daarop keerde Osiris terug naar de Doeat, waar hij regeert over het rijk van de doden, even wijs en edel als hij deed op aarde.

Horus en Seth

Seth maakte van die dag af jacht op Isis en wist haar al snel gevangen te nemen. Hij sloot haar op in een donkere kerker, maar zij wist te ontsnappen met de hulp van Anoebis. Zij vluchtte de moerassen in en daar werd haar zoon geboren. Toen verscheen Thot aan Isis en raadde haar dringend aan te vluchten met haar kind, want Seth zocht nog steeds naar haar. De grote god van de wijsheid gaf haar de raad, het kleine kind te verbergen totdat hij oud genoeg zou zijn de troon van zijn vader op te eisen. Isis bracht Horus diep de moerassen in en daar gaf ze het kind in bewaring aan de godin Uazet, die regeerde over Pe. Pe was de drijvende stad gebouwd op de onbegaanbare moerassen. Isis maakte alle touwen los waarmee de drijvende stad vast lag, en daarop dreef deze nog verder de moerassen in, waar zelfs de goden hem niet konden vinden.

Toen hij oud genoeg was om zelf zijn vaders troon op te eisen, ging Horus naar Re-Harachte, de Heer van het Universum, om zijn rechtmatige plaats tussen de goden in te nemen. Hij was de zoon van Osiris en moest dus de volgende koning van Egypte worden. Seth dacht daar heel anders over en eiste de kroon voor zichzelf op.

Horus en Seth maakten ruzie om de troon van Osiris en omdat zij niet tot een oplossing konden komen, legden zij hun ruzie voor aan Re-Harachte. Horus vroeg aan Re, hem het recht te geven plaats te nemen

op de troon van zijn vader. De luchtgod Sjoë, de eerstgeboren zoon van Re, en de god Thot ondersteunden het verzoek van Horus. Isis verheugde zich al en riep blij uit: 'Windën waai naar het westen en breng het goede nieuws aan Osiris.' Maar Re zei: 'Deze beslissing is niet aan jou, Isis, maar aan mij alleen.'

'Maar Horus draagt al de koningsring en de witte kroon van Osiris', sprak Isis. Re zweeg grimmig en daarop nam Seth het woord: 'Laten Horus en ik erom vechten, dan zul je zien wie er wint en koning behoort te zijn.' Maar dat kon Re niet toestaan, hij wilde zelf een besluit nemen over wat er moest gebeuren met het koningschap over Egypte. Maar Re kon niet tot een besluit komen en heel veel jaren stonden de beide këmphanen voor het gerecht van de goden, zonder dat er een beslissing werd genomen. Toen besloot Re dat de goden zich zouden terugtrekken op een eiland en er pas af zouden komen als er een besluit was genomen. Hij gaf de veerman, Anti, opdracht absoluut geen vrouw over te zetten, want Isis werd van het beraad op het eiland uitgesloten, omdat zij toch alleen maar Horus op de troon van haar echtgenoot wenste te zien en omdat Re vreesde dat zij de vergadering zou verstoren.

Terwijl de goden verzameld waren op het eiland, begaf Isis zich, in de gedaante van een oude vrouw, naar de oever waar de veerman wachtte. Aan haar vinger droeg zij een kostbare gouden ring en in haar hand een mand met brood. Aan Anti vroeg ze om haar over te zetten naar het eiland. Anti ontweek het antwoord en vroeg op zijn beurt: 'Re-Harachte heeft mij opdracht gegeven geen vrouw over te zetten, maar zeg, mijn oudje, wat moet jij op dat eiland?'

'Ik breng dit brood naar de jongen die al vijf dagen mijn schapen hoedt en die vast honger lijdt', gaf Isis hem ten antwoord. Toen de veerman

daarop niets meer zei, vroeg Isis: 'Is het soms vanwege Isis, dat jij mij niet over wilt zetten?'

De veerman wilde het haar niet zeggen, maar stelde haar een weder-vraag: 'Zeg mij eens, oudje, wat is het je waard als ik je overzet?'

'Nou, ik zou je een deel van mijn brood kunnen geven', zei Isis.

'Wat heb ik nou aan brood, ik mag geen vrouw overzetten, en dan zou ik jou voor een beetje brood toch naar het eiland brengen?'

Toen liet Isis de gouden ring aan haar vinger fonkelen en toen Anti's oog daar op viel, bood zij hem de ring aan in ruil voor het overvaren. Die verleiding kon Anti niet weerstaan en hij zette haar over naar het eiland.

Toen Isis tussen de bomen op het eiland liep, zag zij van een afstand de goden bij elkaar zitten rond Re. Zij zaten aan de maaltijd, en geen van hen merkte haar op, behalve Seth. Zodra hij haar in het oog kreeg, sprak Isis een magische spreuk en zij veranderde meteen in een mooi jong meisje, zo slank en zo mooi als er in het hele rijk geen ander te vinden was. Seth ontbrandde in vurige liefde, hij sprong overeind en rende in haar richting. Hij ging achter een boom staan en riep haar toe. Maar Isis zei tegen hem: 'Nee meneer, ik kan niet naar u toekomen, ik ben de vrouw van een boer en ik schonk hem een kind. Toen mijn man stierf, nam zijn zoon zijn taak over. Toen verscheen er echter een vreemdeling, die in mijn koestal ging zitten en tot mijn zoon zei: 'Ik zal je weggagen en bezit nemen van al je vee. Wilt u mij tegen die vreemdeling beschermen?'

Seth sprak vriendelijk tegen haar: 'Hoe kan een vreemdeling uw vee in-pikken terwijl de eigenaar nog leeft?' En meteen toen hij uitgesproken was, zag hij tot zijn grote schrik dat hij tegen Isis had gesproken, want zij had haar eigen gedaante weer aangenomen. Daarop veranderde zij

in een wouw en vloog naar een hoge tak. 'Nu heeft je eigen mond je verraden, want jij bent zelf die vreemdeling die het bezit van de rechtmatige eigenaar in wil pikken', riep zij hem toe.

Bedrukt keerde Seth terug naar de andere goden en ging neerslachtig zitten. Re zag hem zo zitten en vroeg: 'Wat is het dat je bedrukt, Seth?'

Seth vertelde wat er was gebeurd, en daarop sprak Re: 'Maar dan heb je jezelf eigenlijk veroordeeld.' Maar ondanks dit feit konden de goden toch geen eindoordeel vellen, waarop Re besloot de vraag aan Banebdeket voor te leggen, de god in bokkengestalte. Die wilde echter zijn oordeel niet geven en adviseerde de godenmoeder Neith te vragen om een oordeel. Re beval Thot een brief te schrijven aan Neith in zijn naam. Thot eindigde zijn brief aan Neith met de volgende vraag: 'Wat moeten we toch beginnen met die twee goden die nu al tachtig jaar voor de rechtbank staan? Niemand weet raad en niemand durft een oordeel te vellen. O Godenmoeder, schrijf toch wat we moeten doen.' Het antwoord van Neith was verrassend duidelijk: 'Geef de plaats van Osiris aan zijn zoon Horus en bega geen dwaasheden, dat ik niet boos word en de hemel op de aarde neerplof! Geef dus aan de Heer van het Universum de raad Seths bezittingen te verdubbelen en hem het gebied over te dragen van uw beide dochters Anat en Astarte en zet Horus in de plaats van zijn vader Osiris.'

Met deze uitspraak verklaarden de negen goden akkoord te zijn, met uitzondering van de zonnegod, die Seth liever op de troon zag. Seth eiste dat Horus de kroon werd afgerukt en dat men hem in het water van de Nijl gooide, waar dan de strijd zou worden beslist. Re gaf het bevel en Horus werd in het water gegooit. Toen hij erin lag riep hij

Seth toe: 'Laten wij ons allebei in nijlpaarden veranderen en naar de zee zwemmen. Degene die eerder dan binnen drie maanden boven water komt, zal de troon niet hebben!'

Seth veranderde zich in een nijlpaard en beiden doken onder. Toen ze onder de oppervlakte waren verdwenen treurde Isis, want zij meende dat Horus was gedood. Zij wierp een touw met weerhaken in het water en de weerhaken beten zich vast in het vlees van Horus en hij riep zijn moeder toe: 'O moeder, haal toch die haken uit mijn lichaam, ik ben uw zoon Horus.'

Verschrikt verwijderde Isis de haken uit zijn vlees. Daarna wierp zij de haken weer en ditmaal ving zij Seth, die zij vervolgens ook weer vrij liet, toen hij daarom vroeg.

Horus wist Seth bijna te overwinnen, maar die slaagde erin Horus een oog uit te steken. Gelukkig voor Horus kon Thot in al zijn wijsheid het oog weer terugplaatsen.

Zo kwam er maar geen einde aan de strijd en kwamen beide kempahnen uiteindelijk weer voor het gerecht van Re om een oplossing te eisen. Horus verloor zijn geduld en eiste dat er voor eens en altijd een oplossing zou worden gevonden en dat zijn eisen zouden worden ingewilligd. De raad schrok nog steeds terug voor een beslissing en vroeg Thot weer een brief te schrijven. Dit keer aan Osiris zelf, waarin hem werd gevraagd een oordeel uit te spreken. Osiris antwoordde: 'Waarom moet zijn zoon Horus in zijn recht tekort worden gedaan, in aanmerking genomen dat ik degene ben die jullie allemaal sterk maakt, dat ik het ben die gerst en spelt heeft gemaakt om de goden te voeden en zelfs de levende wezens na de goden. Geen god of godin was daartoe in staat.'

Re was woedend toen hij de brief van Osiris ontving en schreef een

heel kort briefje terug: 'Stel dat je nooit bestaan had, gerst en spelt zouden er toch wel zijn!'

Osiris antwoordde met een angstaanjagende boodschap: 'Uitermate goed is alles wat jij hebt gedaan, jij die waarachtig vader van de negen grote goden bent, maar vergeet niet dat de gerechtigheid heeft moeten afdalen in de onderwereld. Maar bekijk zelf de zaak ook eens van deze kant. Dit land waar ik verblijf is vol angstaanjagende boodschappers en zij vrezen geen enkele god of godin. Ik zal de deuren van de Doeat openzetten en mijn boodschappers uitsturen naar jullie. Eens zien wat voor besluit jullie dan nemen. Bovendien, wat betekent het dat ik hier woon in het westen, terwijl jullie allemaal daarbuiten zijn? Wie is er onder jullie sterker dan ik? Is het niet zo dat toen Ptah de grote god ten zuiden van zijn stad de hemel maakte, hij tot de sterren sprak die daarin fonkelden: jullie zullen iedere nacht in het westen ondergaan waar Osiris koning is. En later zullen de goden, maar ook alle sterfelijke mensen, voor altijd hier zijn waar ik koning ben!'

De goden lieten zich toen snel overtuigen door de woorden van Osiris en zij spraken: 'Osiris heeft gelijk, hij is de heer van overvloed, dat is zijn koninklijke naam: Osiris doet het koren groeien en zonder hem is er geen welvaart.'

Re liet Seth toen in de boeien slaan en toen gaf deze eindelijk toe: 'Laat Horus dan de kroon van zijn vader hebben.' Toen zetten de goden Horus de witte kroon op het hoofd en spraken: 'Jij bent koning van Egypte voor alle eeuwigheid.'

Re stelde voor: 'Geef Seth aan mij, zodat hij dagelijks met mij langs de hemel zal varen aan boord van mijn zonneschip. Daar zal hij de grote slang Apophis bevechten als mijn grootste krijger.' Toen werd een groot vreugdefeest gevierd en Horus werd gehuldigd als heerser over Egypte. Zo kwam deze zaak tot een gelukkig einde.

De droomstèle van Toetmosis IV bij de sfinx van Gizeh

Een dezer dagen gebeurde het dat prins Toetmosis midden op de dag op reis was. Hij rustte in de schaduw van de grote god. Slaap en een droom namen bezit van hem op het ogenblik dat de zon op zijn hoogste punt stond. Toen ervoer hij de heerlijkheid van deze machtige god die met eigen mond sprak als een vader tegen zijn zoon, met de woorden: 'Kijk naar me, bezie me, mijn zoon Toetmosis. Ik ben je vader Harmachis-Chepri-Re-Atoem. Ik zal je het koningschap schenken over het land ten overstaan van de levenden. Je zult zijn witte en rode kroon dragen op de troon van Geb, de erfgenaam. Het land zal je in zijn lengte en breedte toebehoren en alles wat het oog van de oppergod verlicht. Goede voorzieningen zullen er voor je zijn uit de beide landen, en de grote opbrengsten uit ieder vreemd land, en een lang leven. Mijn gelaat behoort je toe, mijn hart behoort je toe en jij behoort mij toe. Zie, mijn toestand is als iemand die ziek is, aangezien al mijn ledematen zijn verwoest. Het zand van de woestijn waarop ik placht te liggen, keert zich vijandig tegen mij, en het is om jou te laten doen wat in mijn hart is, dat ik heb gewacht. Want ik weet dat jij mijn zoon en mijn beschermer bent.'

De leer van prins Djedefre

Begin van de leer, die de vorst en graaf, de koningszoon Djedefre, heeft opgesteld voor zijn zoon genaamd Aut-ib-Re, die hij heeft opgevoed:

Hij zegt: reinig jezelf,

pas op, dat niet een ander jou moet reinigen!

Als je jezelf kunt voeden en een huis in stand kunt houden,

dan trouw met een wakkere vrouw;
dan zal je een zoon worden geboren.
Als je een huis bouwt is het voor je zoon,
en dan is ook jou een oord gebouwd waar je kunt zijn.
Richt je huis in de necropool goed in
en richt je plaats in het westen sterk op.
Bedenk dit: gering geldt ons de dood,
bedenk ook dit: hoog waarden wij het leven,
maar het huis van de dood is toch ook voor het leven.
Zoek een stuk akker die goed overstroomd wordt om te ploegen,
om daar vissen en vogels te vangen en vallen op te stellen,
en verhinder op die manier dat er een jaar van nood komt.
Jij zal dan eten wat je zelf geproduceerd hebt.
Benoem voor de offers een opzichter
en een dodenpriester voor je graf,
zodat hij je offerdranken zal brengen,
zoals eenieder die een testament opstelt.
Kies voor hem een deel van je velden,
dat elk jaar overstroomt.
Dat zal nuttiger zijn dan een eigen zoon
en bevorder hem hoger dan een erfgenaam.
Denk hieraan: er is geen erfgenaam
die zich de eeuwigheid herinnert.

De leer van Merikare

Wees een meester in het spreken
om sterk te zijn!
De zwaardarm van de koning is zijn tong.
Het woord is machtiger dan de gewapende strijd.

Biografie van Rechmire

Ik heb de Ma'at geheven tot hoog in de hemel
en haar schoonheid verbreed, zo wijd als de aarde is.
Dat zij ieders neus vult als de noordenwind
en de bitternis verdrijft uit de lichamen.
Ik heb recht gesproken tussen armen en rijken.
Ik heb de zwakken beschermd tegen de sterken.
Ik heb de woede van de kwaadaardigen afgeweerd.
Ik heb de hebzuchtige teruggedreven in zijn uur.
Ik heb de tranen afgeveegd.
Ik heb de weduwe beschermd, die geen man had.
Ik heb de zoon op de plaats van zijn vader gezet.
Ik heb brood gegeven aan de hongerigen.
En water aan de dorstigen.
Vlees, zalf en kleren aan wie niets had.
Ik heb de ouden gesterkt
door hun een stok te geven.
Ik zorgde ervoor dat de oude vrouwen zeiden:
'dat is een goede zaak'.

Biografische inscriptie van Mentoehotep

Het goede karakter van een man
is meer waard dan duizenden daden.
Zoals je hoort uit de mond van de mensen,
in de spreuk die de burgers gebruiken:
'het gedenkteken van een man is zijn deugd,
die met een slecht karakter wordt vergeten.'
Als gebeurt wat wordt gezegd,

*dan zal mijn goede naam voortbestaan in mijn stad
en mijn gedenkteken zal niet vergaan,
in alle eeuwigheid.*

De leer van Merikare

*Vertrouw niet op de lengte der jaren
Zij (de goden) zien de levenstijd als één uur.
Als de mens daar aankomt,
worden zijn daden als som naast hem gelegd.*

*Het dáár zijn duurt eeuwig.
Een opstandige doet wat zij afkeuren,
wie tot hen komt zonder misdaad,
zal zijn als een god,
vrij wandelend in de eeuwigheid.*

Biografische tekst van Baki

*Ik ben een waarachtig gerechtvaardigde en zonder fouten.
Die god in zijn hart draagt en die zijn eigen macht kent.
Ik ben gekomen in de stad der eeuwigheid,
nadat ik het goede heb gedaan op aarde.
Ik heb geen kwaad gedaan en ben zonder schuld,
mijn naam werd niet genoemd vanwege een vergrijp,
net zomin wegens een onrecht.*

*Ik jubel bij het spreken van Ma'at,
want ik weet dat zij waardevol is
voor wie haar doet op aarde,
van de geboorte tot de aankomst in het westen.
Een voortreffelijke bescherming is zij voor hem die haar spreekt:*

*op die dag dat hij verschijnt voor het gerecht.
Voor hem die iedereen berecht en het ware karakter blootlegt,
de zondige bestraft en zijn ba afsnijdt.*

*Ik was zonder schuld,
zodat er geen aanklacht tegen mij bestaat,
en er geen zonde bestaat tegen mij als ik voor hen sta.
Zodat ik gerechtvaardigd tot hen ga,
omdat ik geloofd ben onder de verzorgden van de graven,
die naar hun Ka zijn gegaan.*

*Ik ben een edele, die gelukkig is om Ma'at.
Die de wetten van de hal van de dubbele Ma'at najvert,
want ik dacht in het rijk der doden aan te komen,
zonder dat mijn naam met een gemeenheid in verband werd ge-
bracht,
zonder mensen kwaad te hebben gedaan,
zonder schuld bij de goden.*

*Ik verbracht mijn levenstijd in gunstige wind
tot ik mijn grafverzorgdheid bereikte in volkomenheid.
Ik stond in de gunst bij de koning.
Ik was geliefd bij zijn hovelingen.
Het paleis, en allen die er wonen,
zij droegen geen haat om wat ik gedaan had in hun hart.
Ook de mensen buiten het paleis
jubelden om mijn blaamvrije gezindheid.
Mijn naam werd gevraagd in het paleis
als bezitter van een karakter dat het ware doet.*

*Mijn deugd was in het hart
van mijn vader en moeder,
de liefde voor mij was in hun lichaam.
Ik eerde de groteren en groette de geringeren.
Ik schold niemand uit die boven mij stond.
Mij werd om raad gevraagd als iemand die het goede zegt,
er is geen weezinwekkende uitspraak die ik heb gedaan.*

*Hoort wat ik gezegd heb,
allen die zullen zijn,
wees gelukkig over de Ma'at alle dagen,
als over een graan dat niet opdraakt.
Als jullie haar doen, zal dat voor jullie waardevol zijn.
De god, de heer van Abydos, leeft van haar alle dagen.
Jullie zult je levensdagen naar hartelust doorbrengen,
tot jullie rusten in het schone westen.
Jullie Ba's zullen de macht hebben in en uit te gaan,
vrij schrijdend als de heren van de eeuwigheid,
voortdurend met de voorvaderen.*

Grote stèle van Ramses IV in Abydos:

*Ik ben een ingewijde heerser,
Ik heb niets onrechtmatig in bezit genomen,
want ik zit op de troon van mijn verwekker,
als de zoon van Isis,
sinds ik als koning heers op de troon van Horus.*

*Ik heb Ma'at in dit land gebracht toen zij er niet was,
omdat ik weet dat ieder lijdt als zij niet in Egypte is.
Vele offers bracht ik aan jouw Ka,
verdubbeld heb ik de dagelijkse offers.
De horigen van jouw stad heb ik beschermd,
en jouw oord behoed.
Ik heb dekreten gegeven om jouw tempels
uit te rusten met velerlei schatten.*

*Ik heb mijn vader niet weersproken,
mijn moeder niet afgewezen.
Ik heb de Nijl niet belemmerd naar het noorden te stromen.
Ik ben niet onrein in het godeshuis binnengegaan.
Ik leef van dat waar Re van houdt.
Ik heb geen god belasterd of gekrenkt en ook geen godin.*

*Ik heb geen bevrucht ei gebroken,
ik heb niet gegeten wat ik verafschuw.
Ik heb de ellendige niet beroofd,
de zwakke niet gedood.
Geen vissen gevangen in het meer van god,
en geen vogels in het vangnet.
Ik heb niet op leeuwen geschoten tijdens het feest van Bastet.
Ik heb niet gezworen op de Rem van Mendes in het huis van god.
Ik heb zijn brood niet verminderd.*

*Ik heb de Ma'at gezien aan de zijde van Re.
Ik heb haar doen opstijgen tot haar heer.
Ik heb vriendschap gesloten met Thot in zijn schriften,
op de dag van het spugen op zijn schouder.*

*Ik heb niemand bevochten op de plaats van zijn vader,
omdat ik weet dat jij dat verafschuwt.
Ik heb het graan niet afgesneden toen het jong was,
noch de kruiden voordat ze geteld waren.*

Het verhaal van het boek van Thot

Ahoera was de vrouw van Neferkaptah en hun kind heette Merab. En hoewel Neferkaptah de zoon van de koning was, stelde hij in niets ter wereld meer belang dan in het lezen van oude geschriften, die geschreven waren op papyrus in de tempel des levens of in steen gebeiteld stonden op de tempels. De hele dag bestudeerde hij de geschriften van de voorvaderen en dat elke dag weer.

Eens ging hij naar de tempel om te bidden tot de goden, maar toen hij de opschriften op de muren zag, begon hij ze te lezen en hij vergat de goden, hij vergat de priesters, hij vergat alles om zich heen, totdat hij achter zich een gelach hoorde. Hij keek om en zag een priester.

'Waarom lach jij zo om mij?' vroeg Neferkaptah. 'Omdat jij deze waarde-loze geschriften leest', antwoordde de priester. 'Als je geschriften wilt lezen die de moeite waard zijn gelezen te worden, dan kan ik je vertellen waar het boek van Thot verborgen ligt.'

Neferkaptah hield daarna niet op met vragen, totdat de priester hem antwoordde: 'Thot schreef het boek met eigen hand en al de toverkunst ter wereld is er in opgetekend. Als je de eerste bladzijde leest, zul je

de hemel, de aarde, de hel, de bergen en de zee kunnen betoveren. Je kunt dan de taal van de vogels verstaan en je zult weten wat de kruipende dieren op aarde spreken en je zult de vissen tot op de donkerste diepte der zee zien. Als je de volgende bladzijde leest kun je, zelfs als je dood bent, terugkeren op aarde in de gedaante die je voordien had. Behalve dat zul je de zon zien schijnen aan de hemel, tegelijk met de volle maan en de sterren en zul je de grote gedaante der goden aanschouwen.'

Neferkaptah sprak: 'Bij het leven van de farao, dat boek moet in mijn bezit komen. Zeg mij wat je verlangt en ik zal het je geven.'

'Zorg voor mijn begrafenis, zorg ervoor dat ik begraven word als een rijk man; met veel priesters en klaagvrouwen, offers, plengingen en wierook. Dan zal mijn ziel in vrede rusten.'

Toen beloofde Neferkaptah de priester alles wat hij wenste, waarop deze hem het volgende vertelde: 'Het boek van Thot ligt bij Kift, midden in de rivier. Onder water ligt een ijzeren kist. In de ijzeren kist ligt een bronzen kist. In de bronzen kist zit een kist van keté-hout. In de keté-houten kist zit een kist van ivoor en ebbenhout. In de kist van ivoor en ebbenhout zit een zilveren kist. In de zilveren kist zit een gouden kist. In de gouden kist ligt het boek van Thot. Rondom de ijzeren kist krioelen slangen en schorpioenen en bovenop de kist waakt een slang, die door geen mens kan worden gedood. Deze moet het boek van Thot bewaken.'

Toen de priester uitgesproken was, snelde Neferkaptah de tempel uit om zijn vrouw te vertellen wat hij net gehoord had. Ahoera was echter helemaal niet verheugd, toen ze het hoorde. Ze zei: 'Ga niet op reis,' want daar in de zuidelijke landen wachten je moeite en verdriet.' Neferkaptah wilde daar echter niets van horen en rukte zich los van

zijn vrouw en ging naar de farao, zijn vader. Hij vertelde de koning alles wat hij vernomen had en vroeg aan het einde van zijn relaas: 'Geef mij de koninklijke bark, o vader, zodat ik naar de zuidelijke landen kan gaan, met mijn vrouw Ahoera en mijn zoon Merab. Het boek van Thot moet en zal ik hebben.'

De koning gaf bevel dat zijn schip in gereedheid moest worden gebracht en kort daarop zeilden Neferkaptah, Ahoera en Merab de rivier op naar het zuiden tot Kift. Toen zij daar aankwamen, werden zij verwelkomd door de priesters van Isis. In een grote processie trokken zij naar de tempel van de godin en daar offerde Neferkaptah en plengde wijn. Daarna was er een groot feest, dat vier dagen duurde, ter ere van Neferkaptah en Ahoera.

Op de morgen van de vijfde dag riep Neferkaptah de hogepriester van Isis tot zich en tezamen maakten zij een kleine toverdoos in de vorm van een schip. Zij maakten het tuig en alle mannen erbij, spraken een toverspreuk en de mannen ademden en waren levend. Ze lieten de toverboot neer in het water en de mannen gebruikten het tuig. Daarop vulde Neferkaptah de koninklijke bark helemaal met zand, zodat hij diep in het water lag. Toen sprak hij tot de mannen in de toverbark: 'Werklieden, werklieden! Werk voor mij!' De mannen hesen de zeilen van de kleine toverbark en zeilden de rivier op. Neferkaptah volgde hen in de koninklijke bark. Drie dagen en nachten werkten de tovermannen zonder ophouden. Toen lag de toverbark stil op de rivier en wist Neferkaptah dat de kist met het boek van Thot daar op die plek in het water moest liggen.

Hij nam het zand uit de koninklijke bark en stortte dat in de rivier. Het maakte een opening in het water en midden daarin werd de kist zichtbaar en naast de kist lag opgerold de grote slang, die geen mens

kon doden. Daar omheen krioelde het van de scorpioenen en slangen. Neferkaptah stond in de koninklijke bark en boog zich over de opening, hij schreeuwde luid een machtige spreuk naar het ongedierte. Zodra hij was uitgesproken, was het doodstil, want het ongedierte kon zich niet meer bewegen. Neferkaptah stapte van de bark in de opening en hoewel de scorpioenen en slangen hem met giftige ogen aanstaarden, konden ze hem niet deren. Nu stond hij dan oog in oog met de grote slang, die geen mens kon doden. Zij richtte zich op, gereed voor de strijd, maar Neferkaptah kapte eenvoudig haar kop eraf. Deze groeide echter meteen weer aan en de slang ging weer in de aanval. Opnieuw sloeg hij de kop eraf, maar hoe ver die ook wegvloog, toch zat hij ook weer net zo snel aan het lichaam vast. Neferkaptah begreep dat de slang onsterfelijk was en niet verslagen kon worden. Zij moest overwonnen worden door een list. Weer snelde hij toe en sloeg haar in twee stukken en voor die zich weer konden verenigen gooide hij zand op elke wond. Toen kop en lijf weer aaneen wilden groeien, lukte dat niet door het zand. De slang lag nu hulpeloos op de grond en kon Neferkaptah niet meer bedreigen.

Neferkaptah ging op de ijzeren kist toe en opende hem. Hij vond een bronzen kist en daarin een keté-houten kist. In de keté-houten kist vond hij een kist van ebbenhout en ivoor. Toen hij die opende vond hij een kist van zilver. In de zilveren kist lag een gouden kist. Hij opende de gouden kist en vond het boek van Thot. Hij opende het boek en toen hij de eerste bladzijde gelezen had, kon hij de hemel, de aarde, de hel, de bergen en de zeeën betoveren en verstond hij de taal van de vogels, vissen en andere dieren. Hij las de tweede bladzijde en hij zag de zon schijnen aan het uitspansel tegelijk met de volle maan en de sterren. Hij zag de grote goden in hun ware gedaante en ook de vissen

in de donkerste diepten der zee. Nu wist hij dat wat de priester hem verteld had waar was. Hij keerde terug naar de bark en vroeg aan de tovermannen: 'Werklieden, werklieden! Werk voor mij. Breng mij terug vanwaar ik kwam.'

Drie dagen en nachten zwoegden de tovermannen en toen lagen zij weer stil te Kift, waar Ahoera vol zorgen wachtte op haar man. Maar toen zij haar man in de koninklijke bark zag terugkeren, verheugde zij zich en was haar hart blij. Neferkaptah kwam naar haar toe en legde het boek in haar handen. Ook zij moest het lezen. Zij las het en leerde de aarde, de hemel en de hel en de bergen en zeeën te betoveren. Zij verstond de taal der vogels, vissen en andere dieren. Ook zij las de tweede bladzijde en zag de zon schijnen tegelijk met de volle maan en de sterren. Zij zag de ware gestalte der grote goden en kon zien tot de donkerste diepten der zee.

Neferkaptah riep om een nieuw stuk papyrus en schreef het hele boek van Thot over. Toen hij daarmee klaar was vroeg hij om een beker bier. Hij doopte de papyrus in de beker bier, zodat alle inkt werd weggespoeld. De papyrus zag er uit of er nooit op geschreven was. Neferkaptah dronk het bier en kende plots alle geheimen van het boek van Thot uit zijn hoofd; hij hoefde het nooit meer te lezen. Zo doen grote tovenaars dat!

Het werd een vrolijke reis, terug naar het noorden, maar zij wisten niet dat Thot bemerkte had dat zijn boek niet meer lag waar het hoorde. Hij barstte uit in woede als een panter en snelde naar Re en zei: 'Neferkaptah heeft mijn toverkist gevonden en hem geopend en hij heeft mijn boek gestolen. Wreek mij, o Re, op Neferkaptah, ook al is hij de zoon van de koning.'

Re sprak: 'Neem hem en zijn vrouw en hun kind en doe met hen zoals je wilt.'

Nu was het verdriet dat Ahoera verwacht had inderdaad naar hen onderweg.

Toen de koninklijke bark zacht de rivier afvoer, kwam de jongen Merab uit de schaduw van de zonnetent en leunde over de kant. Hij keek in het water en toen trok de macht van Re hem overboord en verdrong hij. Op het schreeuwen van de matrozen kwam Neferkaptah uit zijn kajuit en sprak een toverspreuk waarmee hij zijn kind uit het water haalde. Toen het kind op het dek lag, sprak hij nog een spreuk, die zo machtig was dat het kind begon te spreken, al was hij dood. Merab vertelde alles wat er onder de goden was gebeurd en dat Thot wraak zocht vanwege de diefstal van zijn boek.

Neferkaptah beval dat de bark terug moest varen naar Kift, om daar zijn zoon te begraven. Toen de begrafenisplechtigheden voorbij waren, zeilde de bark de rivier weer af naar het noorden. Een vrolijke reis was het nu niet meer, want Merab was dood en Ahoera's hart was bezwaard vanwege het verdriet dat nog moest komen. Zij kwamen bij de plaats waar Merab in het water was gevallen en Ahoera kwam uit de zonnetent en ook zij leunde over de kant van de bark. De macht van Re trok ook haar naar beneden en zij verdrong. Toen zij viel uitten de matrozen een kreet, maar het was al te laat. Neferkaptah kon haar enkel met zijn toverspreuk weer aan boord halen en liet ook haar vanuit de dood spreken. Ook zij vertelde wat zij gezien had bij de goden. Thot zocht nog steeds wraak en Re had hem dat toegestaan.

Neferkaptah liet de bark weer omkeren naar Kift en liet zijn vrouw aldaar met alle eerbewijzen ter aarde bestellen. Toen de bark daarop weer naar het noorden zeilde, was de stemming aan boord nog droefgeëstiger dan voorheen.

Neferkaptah wist dat hij de plek waar zijn vrouw en kind waren

verdrongen niet levend zou passeren. Daarom nam hij repen fijn linnen en bond daarmee het boek van Thot op zijn borst. Hij was vastbesloten het boek nooit terug te geven aan Thot. Toen begon de macht van Re aan hem te trekken en deze macht was sterker dan al zijn toverspreuken. Neferkaptah trad uit de schaduw van de zonnetent en keek over de rand van de bark. Hij wierp zich in de rivier en verdrong. De matrozen uitten een luide kreet, maar konden niets meer voor hem doen. Toen ze zijn lichaam zochten, bleef dat onvindbaar. De bark zeilde verder naar het noorden en kwam te Memphis aan. De kapitein vertelde de farao wat er was voorgevallen. De koning trok rouwkleren aan en trok in processie naar de haven. Toen de rouwstoet in de haven aankwam, zagen zij het lichaam van Neferkaptah drijven naast de bark, dicht bij het roer.

Zij trokken hem uit het water en zij zagen het boek van Thot op zijn borst gebonden, maar de koning gaf bevel dat hij met het boek zou worden begraven. Zo werd Neferkaptah met alle koninklijke eer begraven en het boek met hem. Thot had zijn wraak, maar het boek bleef voor altijd bij Neferkaptah.

De klacht van de boer

Er was eens een man genaamd Choen-Anoep die in een oasedorp woonde dat Zoutveld heette. Zijn vrouw heette Merit en op een dag zei hij tegen haar: 'Kijk eens vrouw, ik vertrek naar Egypte om voor onze kinderen eten te halen. Ga naar de schuur en meet voor mij van de laatste oogst graan af.'

Toen ging zijn vrouw naar de schuur en mat acht schepels voor haar man af. De boer zei tegen haar: 'Kijk, twee schepels zullen jou en de kinderen tot voedsel dienen terwijl ik weg ben. Maak van de overige zes brood en bier voor mij voor onderweg.'

Toen vertrok de boer naar Egypte met zijn ezel beladen met al het goeds dat de oase te bieden had: biezen manden, natron, zout, lui-paardvellen, wolvenstaarten, steenplaatjes, koriander, munt, duiven, hoenders, anemonen, narcissen en vruchten.

De boer kwam in de omgeving van Medinet, waar hij een man trof die aan de oever van de rivier stond. Zijn naam was Thot-Nacht en hij was een dienaar van Rensi, de opperkamerheer van de farao. Het begerige hart van Thot-Nacht sprak tot hem toen hij de volbeladen ezel van de boer zag: 'Ach, had ik maar een werkzaam godenbeeld dat mij de goederen van die boer kon bezorgen.'

Het huis van Thot-Nacht stond vlak langs de oever van een kanaal aan de samenkomst van twee paden. Waar het pad langs het huis liep was het maar zo breed als een schort. Aan de ene kant stond het water hoog tot de oever en aan de andere zijde was het veld begroeid met graan.

Thot-Nacht sprak tot zijn dienaar: 'Snel, haal een laken voor mij uit het huis!' Het werd hem meteen gebracht en Thot-Nacht spreidde het laken uit midden op het pad langs zijn huis. De ene punt van het laken lag in het water en de andere in het graanveld.

Toen de boer nu over het pad aankwam, zoals alle reizigers deden, stond Thot-Nacht daar op hem te wachten en zei: 'Boer, wees zo goed niet over mijn laken te lopen.'

De boer antwoordde: 'Ik doe wat u zegt, heer, mijn weg zal de goede zijn.' De boer leidde zijn ezel verder omhoog, maar Thot-Nacht riep hem toe: 'Zeg boer, moet mijn graan een pad zijn voor een boer met zijn ezel?'

De boer zei: 'Mijn weg is goed, het pad is steil en de weg is begroeid met graan. Bovendien hebt u het pad versperd met uw laken. Wilt u

ons dan helemaal niet voorbij laten gaan?’ Intussen stond de ezel van de boer van het graan te eten en Thot-Nacht zei: ‘Kijk nou eens, ik zal je die ezel afnemen, want hij eet mijn graan op zonder toestemming.’ De boer antwoordde: ‘Mijn weg is goed, want de ene kant van het pad is versperd en dus heb ik mijn ezel hierheen gedreven en nu wilt u hem wegnemen omdat hij zijn muil vult met een beetje graan? Ik weet wie uw heer is aan wie dit alles toebehoort. Rensi, de kamerheer, onderdrukt elke rover in deze hele gouw, en nu zal ik beroofd worden door zijn dienaar?’

Thot-Nacht zei: ‘Hoe luidt ook alweer het spreekwoord onder de mensen? – De naam van de arbeider wordt alleen omwille van zijn heer genoemd –, ik zeg het je, maar je kunt gerust aan de kamerheer denken.’ Thot-Nacht greep een groene twijg van de tamarisk en daarmee sloeg hij op alle ledematen van de boer. Hij nam hem zijn ezel af en leidde die in zijn eigen stal.

Daarop begon de boer heel luid te wenen en te jammeren uit woede over wat hem werd aangedaan. Thot-Nacht kwam weer naar buiten en zei tegen de boer: ‘Verhef je stem niet zo luid, je bent hier in het oord van de Heer van het zwijgen (Osiris).’ De boer antwoordde: ‘U berooft mij van al mijn have en goed en nu wilt u ook nog de klacht uit mijn mond stelen? O Heer van het zwijgen, geef mij mijn bezit terug. Dan zal ik niet huilen en schreeuwen en u niet langer storen.’

Tien dagen lang smeekte de boer Thot-Nacht om hem zijn bezit terug te geven maar die schonk hem geen gehoor.

Toen ging de boer op weg naar het zuiden om Rensi, de opperkamerheer, zijn klacht voor te leggen. Hij trof hem aan toen deze net zijn poort uitkwam op weg naar de rivier om in zijn schip te stappen. De boer sprak hem aan: ‘Moge het geoorloofd zijn dat ik uw hart verblijde

met deze aangelegenheid. Ik verzoek u een dienaar naar mij te sturen opdat ik hem mijn zaak voorleg.’

Rensi stuurde een van zijn dienaren naar de boer en die vertelde hem zijn hele verhaal. Daarop keerde de dienaar naar Rensi terug en bracht hem verslag uit van de klacht van de boer. Rensi legde de kwestie voor aan de beambten die naast hem stonden en een van hen zei: ‘Heer, misschien is deze boer één van de mensen van Thot-Nacht en is hij naar een ander gegaan met zijn waren. Dat doen die boeren soms. Moet men soms Thot-Nacht straffen vanwege zo’n kleinigheid? Moge hem het bevel worden gegeven om de waarde van het zout en het natron te vergoeden.’

Rensi zweeg en gaf de beambte noch de boer een antwoord.

Toen liep de boer naar Rensi om hem zijn klacht voor te leggen.

‘O opperkamerheer, mijn heer, grootste onder de groten, leider der niet-zijnden en zijnden! Als u afdaalt naar het meer der gerechtigheid en eroverheen zeilt, dan zal uw zeil niet zonder linnen zijn en uw schip blijft niet steken. Geen onheil valt op uw mast en u zult niet stranden als u aan land gaat. De stroming zal u niet grijpen en u proeft niet het verraad van de stroom. U ziet geen bange gezichten. Vissen komen tot u en vette ganzen vallen u ten deel. Want u bent de vader van de wezen, de man van de weduwen, de broer der verstotenen, het schort voor de moederlozen. Laat mij uw naam vaster dan elke wet in dit land grondvesten, o leider die zonder roofzucht is. O grote, die vrij van nederigheid is, die de zonde vernietigt en recht verschaft, die komt op het roepen van de klagenden: werp het boze op aarde! Ik roep zodat u mij hoort. Doe het rechtvaardige, gij geprezene die geprezen wordt door de geprezenen. Verlos mij van mijn onderdrukking. Zie, ik ben beladen met zorg en ellendig ben ik door hem. Beproof mij want ik heb waarachtig een groot verlies geleden.’

De boer sprak deze woorden tijdens de heerschappij van farao Nebkare. Toen Rensi de boer had aangehoord, ging hij naar zijn heer en zei tot hem: 'O mijn heer, ik heb een boer gevonden die uitstekend kan spreken, mooi zijn zijn woorden. Zijn have en goed zijn hem geroofd door een van mijn onderdanen en nu is hij gekomen om zijn verzoek aan mij voor te leggen.'

Zijne majesteit zei: 'Bij uw wens mij gezond aan te treffen, je zult hem hier houden, zonder op zijn verzoeken in te gaan zodat hij verder zal spreken in mooie woorden. Laat zijn woorden opschrijven en aan ons gebracht worden zodat wij ze kunnen horen. Draag er zorg voor dat zijn vrouw en kinderen in leven blijven. Laat een boer zorgen voor zijn bezit en de nood ver van zijn huis houden. Zorg ervoor dat die boer zelf in leven blijft. Zorg dat hij te eten krijgt zonder dat hij weet dat het van jou komt. Geef het aan zijn vrienden en zij zullen het aan hem geven.'

Elke dag kreeg de boer vier broden en twee kruiken bier. Rensi gaf die aan zijn vrienden en die gaven het aan de boer. Merit kreeg elke dag vier schepels graan in opdracht van Rensi. Maar van dat alles wist de boer natuurlijk niets.

Voor de tweede keer kwam de boer bij Rensi met zijn klacht. 'O op-perkamerheer, mijn heer, grootste onder de groten, rijkste der rijken, die werkelijk een grote voor zijn groten en een rijke voor zijn rijken is! Jij stuurroer des hemels, steunbalk der aarde, snoer van het gewicht der weegschaal! Roer, wijk niet af! Steunbalk, wankel niet! Snoer, word niet krom! Mag een grote heer een vrouw iets wegnemen die geen heer heeft en dan zeggen dat ze toch een kruik bier en een brood in huis heeft? Wat geef je om je onderdanen te voeden? Wie sterft, sterft met

zijn mensen, maar ben jij niet een man van de eeuwigheid? Is het niet erg: een weegschaal die wankelt, een gewicht dat afwijkt, een eerlijk iemand die tot vervalser is verworden?

Zie, de gerechtigheid zal je wegdragen als zij van haar plaats verdreven wordt. Beampten verduisteren en de onderzoekers roven. Wie iemand gevangen moet nemen wegens een valse aanklacht, begaat verraad. Wie lucht moet geven, snoert de keel dicht. Wie verlichting moet brengen, maakt buiten adem. Wie moet delen wordt tot rover. Wie de onderdrukking moet verdrijven, beveelt haar zelf. Wie onrecht moet onderdrukken, begaat verduistering.

Rensi onderbrak de boer en zei: 'Wat is belangrijker voor je: jouw gelegenheid of dat mijn dienaar je weg moet jagen?'

Daarop zei de boer: 'Wie een hoop koren meet en voor zichzelf iets verduistert, verzaakt zijn plicht. Wie is er die het schandelijke moet afweren als degene die het onrecht moet verdrijven zelf bedriegt?'

Beterschap duurt kort en onrecht duurt lang.

Komt een weldoener op de plaats waar hij gisteren was, dan is er één gebod: beantwoord de daad aan de dader, opdat hij haar weer zal doen. Dat is de dank voor dat wat hij gedaan heeft.

Waarlijk, jij bent sterk, jij bent machtig! Jouw arm is gewelddadig, je hart is roofzuchtig. Zachtmoedigheid is aan jou voorbijgegaan. Hoe beklagenswaardig is een ellendige die jij te gronde richt. Je bent als de boodschappers van de krokodilgod. Zie, je overtreft zelfs de heerseres van de pest. Als jij niets voor haar hebt, dan heeft zij ook niets voor jou. Wat jij niet doet, doet ook zij niet.

Een bezitter kan zachtmoedig zijn, maar een misdadiger is gewelddadig. Diefstal is vanzelfsprekend voor degene die geen bezit heeft, en het stelen voor de dief.

Jij echter bent verzadigd van je eigen brood en dronken van je bier. Je bent rijker dan alle arbeiders. Het gezicht van de stuurman moet naar voren gericht zijn, anders gaat het schip heen en weer naar eigen goeddunken. Als de koning in zijn paleis zit en jij hebt het roer in handen, dan komt ongeluk over jouw omgeving. De smekende kan lang wachten en de rechter wil niet komen. Wees een toevluchtsoord en je eigen haven is verzekerd. Maar waarlijk, de stad is in wanorde. O, geleerdste aller mensen, wil je mijn aangelegenheid niet leren kennen? O jij, die alle nood verdrijft, zie, ik ga op een weg waarop ik niet vooruitkom. O jij, die elke drenkeling aan land brengt, red deze schipbreukeling uit zijn benarde positie.'

De boer kwam voor de derde keer bij Rensi: 'O opperkamerheer, mijn heer, jij bent als Re, de Heer van de hemel, met je ambtenarenschaar. Het onderhoud van alle mensen hangt van jou af. Jij bent als de rivier die de velden groen maakt en die de onbewerkte akkers verzorgt. Onderdruk de rovers. Zorg voor de armen. Word geen dam tegen de smekenden. Pas op, de eeuwigheid komt eraan. Wie gelukkig wil zijn, moet doen wat het spreekwoord zegt: adem voor de neus is het recht te doen! Voltrek de straf over hem die bestraft moet worden. Als jij het roer in tegenstelling tot het zeil voert, dan sleurt de stroming je van de gerechtvaardigde daad weg. Hoed je ervoor dat je niet vastloopt vanwege de stuurstok. Spreek geen leugens, als je groot wil zijn. Wees niet lichtvaardig als je gewetensvol moet zijn. Spreek geen leugens als je de weegschaal moet zijn. Kijk, je bent één met de weegschaal; als zij wankelt, dan wankel jij ook. Strand niet als je het stuur hanteert. Steel niet als je tegen een dief optreedt, want groot is niet de grote die hebzuchtig is. Lieg niet

tegen de dag van morgen als die nog niet gekomen is, want je kent het ongeluk niet dat met hem zal komen.'

Rensi liet de boer door twee beambten met zwepen slaan op al zijn ledematen.

De boer sprak: 'De zoon van Meru vergist zich, zijn gezicht is blind voor dat wat hij ziet en doof voor dat wat hij hoort. Hij is misleid door wat hij hoort. Kijk, je bent als een stad zonder burgemeester, als een schip zonder kapitein, als een leger zonder aanvoerder. Kijk, je bent een burgemeester die steekpenningen aanneemt, een rechter die steelt.'

De boer kwam om zijn klacht voor de vierde keer voor te leggen. Hij ontmoette Rensi toen die net de tempel van Harschaf uitkwam. 'Geloofde, Harschaf mag je loven dat je uit zijn tempel komt. Het goede vergaat en er is niemand die zich erop kan beroemen het onrecht op de grond te hebben gedrukt. Is het veer al aangekomen op de andere oever? Waarmee moeten we nu overvaren? Is het een goede overvaart als je de rivier oversteekt op sandalen? Nee!

Wie slaapt er tot het zonlicht? Verderfelijk is het in de nacht weg te gaan en bij dag aan te komen.

Kijk, je bent een jager wiens hart moedig is, die zich opmaakt te doen wat hij lief heeft. Die nijlpaarden doorsteekt, wilde stieren schiet, visen vangt en wilde ganzen verschalkt. Er is niemand met een snellere tong en toch zonder haast. Niemand is er met een licht hart en zware besluiten. Als de arm beweegt en de ogen om zich heen kijken, dan is het hart verheugd. Ga aan het boze voorbij, anders wordt het je broeder. Want wie eet, proeft ook. Wie aanspreekt, die krijgt ook een antwoord. De slaper ziet een droom. Vier keer is het al dat ik je smee, moet ik er de hele dag mee doorbrengen?'

De boer komt zo nog een vijfde, zesde, zevende en achtste keer terug om zijn beklag te doen.

De boer keerde nog eens terug om voor de negende keer zijn klacht voor te leggen aan Rensi. 'O opperkamerheer, mijn heer! De weegschaal is als de tong van de mens. Bestraf degene die bestraft moet worden! Als de leugen vertrekt, dan zwerft ze door het land en gaat niet met een boot naar de overkant. Wie door haar rijk is geworden, heeft toch geen kinderen en geen erfgenamen op aarde. Wie met haar vaart, zal niet aan de oever landen en zijn schip loopt niet in de haven van de stad binnen.

Treuzel niet zonder je te haasten! Wees niet partijdig en leen niet je oor aan de influisteringen van het hart. Verhul niet je gelaat tegenover iemand die je herkent. Doe niet of je blind bent tegenover degene die je gezien hebt. Duw degene niet terug die je een gunst vraagt, als je het gerecht betreedt. Wees niet traag in je oordeel, maar handel daadkrachtig. Luister niet naar alle mensen als een man vraagt om een werkelijk goed besluit. Voor de luiaard is er geen gisteren. Wie doof is voor het recht heeft geen vrienden. Voor de man die hebzuchtig is, is er geen feestdag.

Zie, ik leg je mijn smeekbede voor, maar je hebt haar niet verhoord. Nu zal ik weggaan en mijn klacht aan Anoebis voorleggen!

Rensi, de opperkamerheer, stuurde twee dienaren achter hem aan om hem terug te halen. Toen vreesde de boer dat hij bestraft zou worden vanwege de woorden die hij had gezegd. Hij zei: 'Als een dorstige bij het water komt en een zuigeling bij de melk gelegd wordt, dan is het de dood die men wenst als men naar de toekomst kijkt. Maar zijn dood komt slechts aarzelend.'

De opperkamerheer Rensi zei: 'Vrees niet, boer, zie, jij zult met mij samenleven.'

Toen legde de boer een eed af: 'Dan zal ik van je brood eten en drinken van je bier in alle eeuwigheid.'

De opperkamerheer, Rensi, de zoon van Meru, zei tegen de boer: 'Dan ga hiervandaan en al je smeekbeden zullen worden verhoord.'

Hij liet een nieuwe boekrol brengen waarin elke klacht van elke dag stond geschreven. Hij stuurde die naar zijne majesteit, de zalige koning Nebkare. Het was verheugend voor het hart van de koning, meer dan andere dingen in het hele land. Zijne majesteit sprak: 'Vel zelf je oordeel Rensi, zoon van Meru.'

De opperkamerheer, Rensi, zoon van Meru, liet twee dienaren gaan om Thot-Nacht te halen. Er werd een onderzoek ingesteld naar deze Thot-Nacht en zijn hele eigendom, zijn mensen en zijn andere dienaren. Verder naar zijn gerst, koren, zijn ezel en zijn hele bezit. Toen werd het hele bezit van Thot-Nacht aan de boer gegeven.

De schipbreukeling

De heer van Elefantine vaart met zijn hoofdman door de eerste katarakt. De ervaren hoofdman vertelt: 'Uw hart is verheugd, mijn heer, want zie, we hebben ons thuisland bereikt. Zie, de mensen nemen de hamer ter hand en slaan de stokken in de oever en de strik van de boeg ligt al aan land. Juichen klinkt en men bidt dankbaar tot de godheid en iedereen omarmt zijn kameraden. Onze bemanning is voltallig teruggekeerd en niemand van de troepen ontbreekt. We hebben het uiterste eind van Wawat in Noord-Nubië bereikt en we zijn aan Senmet voorbijgevaren. Zie, nu keren we terug in ons eigen land.

Aanhoor mij, heer, ik overdrijf niet. Ik wil u vertellen wat mij is overkomen. Ik ben uitgetrokken op weg naar het land van Bia in de Sinai en over de Rode Zee gevaren op een schip van 150 el (60 meter) lengte en 40 el (20 meter) breedte. De bemanning bestond uit 150 uitgelezen Egyptenaren die de hemel en de aarde hadden gezien. Hun harten waren dapper als leeuwen. Zij voorspelden een storm nog voordat het onweer was begonnen.

De storm kwam toen wij op de Rode Zee voeren en voordat we land konden bereiken. De storm verhoogde de golven tot 8 el. Ik greep een balk en toen stierf het schip en van degenen die aan boord waren bleef niemand over.

Ik werd door een golf van de Rode Zee aan land geworpen. Drie dagen verbracht ik heel alleen, waarbij alleen mijn hart mijn compagnon was. 's Nachts sliep ik in een struik en ik omarmde de schaduw. Toen roerde ik mijn voeten om te zoeken naar iets dat ik in mijn mond kon stoppen.

Ik vond daar vijgen en druiven en allerlei prachtige uien. Bessen waren er en noten en meloenen in allerlei soorten. Vissen waren er en gevo-

gelte, en er is niets dat op dat eiland niet voorhanden was. Ik verzadigde mij en gooide weg wat ik niet meer op kon. Ik ontstak een vlam met mijn boog, maakte een vuur en bracht de goden een brandoffer. Toen hoorde ik plots een donderstem en dacht dat het een golf was van de Rode Zee. De bomen beefden, de aarde schudde. Ik ontblootte mijn gezicht en ontdekte dat het een draak was die naderde. Hij was dertig el lang en zijn baard was groter dan twee el. Zijn lijf was met goud overdekt en zijn wenkbrauwen waren van zuiver lapis lazuli.

De draak opende zijn mond terwijl ik voor hem op de grond lag en zei: 'Wie heeft jou hier gebracht, wie heeft jou hier gebracht, mijn kleintje? Als je mij niet zegt wie jou hier gebracht heeft, dan zul je in as veranderen en niemand kan je dan nog zien.'

Ik sprak: 'Je spreekt tot mij, maar ik kan je niet horen. Ik sta hier voor je zonder mijzelf te kennen.'

Toen nam de draak mij in zijn muil en droeg mij naar zijn rustplaats en daar legde hij mij neer, zonder mij te verwonden. Hij opende zijn mond en sprak tot mij, terwijl ik op mijn buik voor hem lag: 'Wie heeft jou hier gebracht, wie heeft jou gebracht, kleintje? Wie heeft jou naar dit eiland in de Rode Zee gebracht?'

Ik antwoordde hem terwijl ik mijn handen ophief: 'Ik ben van het land Bia gekomen in opdracht van mijn heerser, met een schip met 150 manschappen. De storm stak op en ik greep een balk. Van degenen die aan boord waren bleef er geen gespaard. Zie, nu ben ik bij u, want ik ben door een golf van de Rode Zee op dit eiland geworpen.'

De draak antwoordde: 'Wees niet bevreesd, wees niet bevreesd, mijn kleine! Bedek niet je gezicht, nu je hier bij mij beland bent. Zie, een god is het die je in leven heeft gehouden en jou naar dit eiland van de goede geest heeft gevoerd, waar alles wat je nodig hebt voorhanden is

en dat vol schoonheid is. Zie, je zult maand na maand hier doorbrengen tot er een schip uit je vaderland zal komen met een bemanning die je kent. Met hen zul je naar je land terugkeren en in je eigen stad zul je sterven.

Welk een vreugde is het als iemand vertelt wat hij heeft doorgemaakt nadat alle treurige gebeurtenissen voorbij zijn. Ik wil je nu alles vertellen wat er op dit eiland is voorgevallen. Ik was hier op dit eiland met mijn broers, sommige van hen nog kinderen, en wij waren in totaal met 75 draken tezamen. Maar er viel een ster van de hemel en al mijn broers kwamen om in het vuur. Ik was er niet bij en werd gered van het vuur. Als je hart sterk en vast is, zul je uiteindelijk je kinderen omarmen en je vrouw kussen en je huis weer zien, dat mooier is dan alle andere. Je zult in je vaderland weerkeren en leven temidden van je broers.

Ik wierp mij op mijn buik voor hem, beroerde de grond voor zijn voeten en sprak: 'Ik zal uw roem aan mijn heerser melden en wil uw groeten overbrengen aan hem. Ik zal zalven en oliën en parfum laten brengen en tempelwierook, die elke god verheugen. Ik zal berichten wat mij is overkomen en van alles wat ik heb gezien door uw macht. Dan zal men in het hele land door de beambten voor u de god aanroepen. Ik zal voor u stieren als brandoffer slachten, en ik zal gevogelte offeren. Ik zal schepen naar u uitsturen beladen met de heerlijkheden van Egypte, zoals men doet voor een god waarvan de mensen houden.' De draak lachte over wat ik zei en met spot in zijn hart zei hij: 'Je bent toch niet rijk aan edele mirre; alles wat je bezit is wat gewone reukhars. Ik ben de vorst van Poent en daar heb ik mirre. Die oliën die jij mij wil laten brengen is de rijkdom van dit eiland. En als jij dit eiland verlaat, dan zul je het nooit meer weerzien, want het zal zich in zee veranderen.'

Toen kwam er een schip aangevaren, precies zoals hij had voorspeld. Ik klom in een hoge boom en herkende de bemanning. Toen ging ik naar de draak om hem dat te melden, maar hij wist het al. Hij zei: 'Gezond, gezond, mijn kleine, vertrek naar huis zodat je je kinderen kunt weerzien. Verschaf mij een goede naam in jouw stad. Zie, mijn goede wensen vergezellen je.'

Ik wierp mij op mijn buik en hief mijn handen smekend naar hem op. Hij gaf mij rijke geschenken: mirre, olie, parfum en zalven, een stuk zwarte ogenschmink, staarten van giraffen, een grote hoeveelheid rookhars, olifantentanden, windhonden, bavianen, meerkatten en alerhande kostbaarheden. Ik laadde alles in mijn schip en daarna viel ik dankbaar voor hem op mijn buik. Hij sprak tot mij: 'Zie, je zult na twee maanden thuis komen. Eindelijk zul je je kinderen omarmen en in je huis rusten.'

Ik ging naar het strand en samen met de bemanning prees ik de heer van het eiland.

Toen voeren we noordwaarts naar het hof van de heerser en na twee maanden kwamen we in ons vaderland, precies zoals de draak het had gezegd. Ik trad voor mijn heerser en bracht hem de gaven die ik van het eiland had meegenomen. Uit dank riep de heerser de god voor mij aan en ik werd bevorderd tot hoofdman en kreeg zijn slaven ten geschenke.

Nu, zie mij aan, heer, nu wij in de haven zijn binnengelopen. Verhoor mij, want goed is hij die de mensen verhoort.

Toen zei zijn heer tot hem: 'Wees onbezorgd, mijn voortreffelijke, mijn vriend. Wie zou er nu een gans te drinken geven bij zonsopgang als hij ze morgen zal slachten?'

De slag bij Kadesj

Ramses door iedereen verlaten

*Er hield geen aanvoerder meer met mij stand
en geen wagenmenner,
geen officier van het voetvolk en geen officier van de ruitery,
mijn voetvolk en mijn wagenmenner waren gevlucht;
niemand hield meer stand om aan mijn zijde te vechten.*

*Toen sprak ik: Wat betekent dit, mijn vader Amon?
Gebeurt het ooit dat een vader zijn zoon vergeet?
Alles wat ik deed, deed ik toch op uw aanwijzing
en nooit week ik af van de raadgevingen uit uw mond;
hoe groot is de grote heer van Thebe!
Hij is veel te groot dan dat vreemde volken hem benaderen kunnen.
Wat zijn voor u Aziaten, Amon?
Ellendigen zijn het, die god niet kennen.
Heb ik niet vele monumenten voor u opgericht?
Heb ik uw tempels niet met gevangenen gevuld?*

*Ik heb de tempel van Kamak voor u gebouwd,
ik heb u al wat ik bezat geschonken;
alle landen van de wereld bood ik u aan,
om u van offerspijzen te voorzien.
Duizenden runderen slachtte ik voor u.
En ik kruidde hen met welriekende kruiden.
Niets liet ik in uw heiligdom ongedaan.
Ik heb grote stenen pylonen opgericht;*

*zelf heb ik er de vlaggenmasten op aangebracht.
Ik breng u de obelisk van Elefantine;
ik ben het die graniet voor u laat komen.
Scheepers zet ik voor u uit op zee
opdat zij schatting voor u uit den vreemde halen;
vervloekt is hij, die uw gedachten afwijst;
maar gezegend is hij die u kent, o Amon,
en die voor u handelt met een liefdevol hart.*

*Ik roep u aan, o Amon, mijn vader;
ik sta temidden van vijanden zonder tal, die ik niet ken;
alle landen hebben zich tegen mij gekeerd;
ik sta heel alleen, niemand aan mijn zijde;
mijn soldaten hebben mij in de steek gelaten,
niet één van mijn wagenmenners heeft naar mij omgekeken;
hoe ik ook naar hen roep, geen luistert naar mij.
Daarom roep ik tot u, Amon, en zie:
meer zijt gij waard dan een miljoen voetknechten,
meer zijt gij waard dan honderdduizend wagenmenners,
meer zijt gij waard dan tienduizend man,
aan broers en kinderen die één van hart zijn.
Want het werk der mensen is zonder waarde;
Amon is beter dan de mensen;
ik sta hier vanwege de raadgevingen uit uw mond, Amon,
en ik ben van uw raadgevingen niet afgeweken.*

*Hoor hoe ik dit gebed uitspreek ver weg in den vreemde
en toch dringt mijn stem door tot in Thebe
en Amon verhoort mij nu ik tot hem roep;
hij reikt mij zijn hand en ik juich;
luidkeels roept hij achter mij: voorwaarts, voorwaarts!
Ik ben met je, ik je vader;
mijn hand ligt in jouw hand.
Ik ben meer waard dan honderdduizend man,
ik, de heer van de zegepraal,
die de dapperheid liefheeft.
Ik heb mijn moed weer gevonden, mijn hart zwelt van vreugde;
al wat ik doen wil, gelukt.
Ik ben als de oorlogsgod Mentoe.
Ik schiet mijn pijlen af met mijn rechterhand;
voor hen ben ik als de god Baäl in een vlaag van woede.
Ik heb gezien hoe de tweeduizend wagens
waartussen ik mij bevond,
vertrapt en in stukken neerlagen voor mijn paarden.
Niet één had nog een hand over om tegen mij te vechten;
hun harten bezwijmden van schrik in hun lichaam,
hun armen hingen slap: zij konden niet schieten,
zij hadden het hart niet om hun speer ter hand te nemen.
Ik deed hen in het water tuimelen zoals de krokodillen tuimelen.
Zij stortten de een na de ander omlaag.
Ik heb er zoveel gedood als ik maar wilde,
niet één van hen durfde nog omkijken,
niet één heeft er zich omgekeerd,
want wie van hen viel stond nimmer meer op.*

*Toen riep de een de ander toe:
dit is geen mens die onder ons rondwaart,
Baäl is in zijn ledematen.
Dit zijn geen mensendaden die hij verricht,
nog nooit overwon iemand geheel alleen,
zonder voetvolk en zonder wagenmenners,
honderdduizenden die wij samen zijn.*

*Toen stortte ik mij voorwaarts;
snel drong ik in hun rijen tot zesmaal toe.
Ik vervolgde hen als Baäl op het toppunt van zijn macht,
ik zaaide dood en verderf onder hen zonder ophouden.
Toen dan mijn voetknechten en wagenmenners zagen
hoe ik gelijk was aan de oorlogsgod in kracht en sterkte,
en dat mijn vader Amon met mij was,
en dat hij ieder land voor mij tot stro maakte,
toen slopen zij nader, een voor een,
tot in het midden van het kamp, bij het vallen van de avond,
en zij aanschouwden hoe alle volkeren
waarop ik mij neergestort had,
badend in hun bloed verscheurd terneer lagen.
Het waren de beste krijgers van de Hettieten,
het waren de zonen en de broeders van hun koning.
Ik had het slagveld van Kadesj achtergelaten, wit van de doden.
Men kon er niet gaan staan van de lijken.*

Ik sprak aldus tot mijn soldaten:

*De hele wereld zal horen hoe jullie mij in de steek lieten,
hoe er geen aanvoerder was die mij een helpende hand bood,
geen officier van het voetvolk
en geen officier van de wagenmenners.*

*Alleen vocht ik, en alleen overwon ik een miljoen vijanden,
ik en mijn beide paarden 'zege in Thebe' en 'Moet is tevreden'.*

*Want terwijl ik geheel alleen was
temidden van volkeren zonder tal,
werd ik slechts door mijn beide paarden geholpen.
Ik zal er dan ook iedere dag persoonlijk zorg voor dragen
dat zij voor mijn ogen gevoederd worden,
wanneer ik weer in mijn paleis terug zal zijn.*

*Want alleen hen vond ik aan mijn zijde
toen ik mij temidden van mijn vijanden bevond.
hen en Menna, mijn wagenmenner,
en de paleiswachten die mij begeleidden;
want ook zij namen deel aan de slag,
al verleenden zij mij pas daadwerkelijk steun
nadat ik met mijn zwaard driehonderdduizend vijanden
neergeworpen had.*

Het lied van de blinde harpser

*Jullie allemaal edele doden
en jullie goden van de dodenstad,
luister hoe men deze priester lofprijst
en hoe men de ziel van deze edele roemt
nu hij een god geworden is voor eeuwig en altijd,
nu hij verheerlijkt is in het dodenrijk.*

*Ik heb de liederen gehoord die in de graven van vroeger staan.
Ik heb gehoord hoe zij het leven op aarde verheerlijken
en hoe zij het leven in de dodenstad geringschatten.
Waarom handelt men zo tegen het land van de eeuwigheid,
het enige waarachtige land waarin geen vergissingen mogelijk zijn,
waar men een diepe afschuw heeft van onenigheid,
waar niemand zich tegen zijn broeder keert?*

*Het is een land dat geen vijanden kent.
Al onze verwanten rusten er van in den beginne.
En al degenen die komen zullen,
de miljoenen en miljoenen,
zullen er rusten.
En er is er niet één die ooit in Egypte achterbleef
en er is er niet één die gindse plaats niet bereiken zal.*

*Al wat de mens op aarde verricht,
het is niet langer dan de duur van een droom,
maar als hij het land van de doden bereikt,
dan roept men hem toe: Welkom! Gezondheid!*